

DEN 29. MAJ 1995

Løgstrups paradoksale kristendomsopfattelse

Af ERIK CHRISTENSEN, lektor i samfundsfag ved AUC

Teologen har givet os elementer til en egentlig øko-teologi, men han sad fast i kierkegaardske paradokser og kristologiske begrebsmøller

I løbet af de sidste år har den afdøde teologiske professor K.E. Løgstrup nærmest opnået en guru-agtig status i dele af det teologiske og filosofiske miljø. Men få har i disse år forholdt sig kritisk til hans kristendomsopfattelse. Løgstrup mente selv, at han gjorde op med en kierkegaardsk paradoks-religiøsitet. Efter min mening er der meget der tyder på, at han selv blev hængende i en sådan paradoks-religiøsitet, hvilket er i modstrid med kristendommens 'kilde' og 'kerne,' en forståelse af Jesu virksomhed og budskab.

Det centrale i hele Løgstrups filosofi og tænkning var et livslangt opgør med den dominerende transcendentale og bevidsthedsfilosofi. Vi tror på den selvberørende bevidsthed og reducerer derved natur og univers til omgivelse i stedet for at betragte det som ophav. Det kom måske mest klart til udtryk allerede i Løgstrups disputats. Mestertænkeren Kant, der med sine kategorier ville give det udseende af, at vi skabte virkeligheden, står som Løgstrups store modspiller hele livet – mens Jesus-figuren for Løgstrup viser, hvordan livet egentlig er: Vi skaber ikke selv livet, men skal tage imod det og behandle det som en glædelig gave, der til stadighed skal gives videre i en fortsat livsformyende skabelsesproces.

Løgstrups filosofisk-etisk geniale træk i 1950'erne og 1960'erne var hans formulering af begrebet 'suveræne livsytringer' (tillid, barmhjertighed, åbenhed, indignation). Det skete ved en fænomenologisk destillerings-analyse fra Jesus-figuren, hvor man netop ser disse livsytringer udfoldet i idealtypisk forstand. Løgstrup frigjorde dem og viste, at disse fænomener var kendte af alle mennesker. De var rent humane og kunne underkastes en psykologisk og filosofisk beskrivelse, hvilket betød, at han for alvor brød ud af de teologiske mure, og betød, at »Den etiske fordring« (1956) langsomt blev en bestseller.

En nærmere analyse af Løgstrups opfattelse af Jesus viser, at han blev hængende i en kierkegaardsk paradoks-kristendom: På den ene side fremstilles Jesus af Løgstrup som 'det sande menneske' – det mest 'realistiske', 'umystiske' og 'usværmeriske' menneske, der har levet. »Det paradoksale er, at vi lever, ikke at Jesus af Nazareth levede«. De suveræne livsytringer er en integreret del af livet og bryder hele tiden spontant frem i og blandt mennesker. I den forstand mente Løgstrup, at 'Guds rige' altid er til stede blandt mennesker.

Over for denne fremstilling af Jesus-figuren står en anden mere gådefuld og fremmed figur hos Løgstrup. »Guds rige er ikke forstående, som det var, da Jesus levede, og det kan ikke være i frembrud, som det var i Jesu tale og gerninger«. I dag »forkynder vi, hvad der evigt er sket«. Det er mystisk og gådefuld tale. Jesus' forkyndelse bliver her gjort til noget fjernt og fremmedartet. På sine gamle dage gik Løgstrup så langt som at sige, at Jesus »budskab er for radikalt til at kunne tilegnes«.

Forkyndelsen »kan ikke indoptages i vor natur, men forbliver uden for den«.

Mennesket er ifølge Løgstrup placeret i en antropologisk splittethed. Samtidig med at mennesker via 'de suveræne livsytringer' spontant har mulighed for at se og identificere sig med Jesus som »det sande og normale menneske«, findes der hos mennesker også tendenser til at hylle sig i nogle 'totalillusioner' eller 'grundindbildninger'. De består i, at vi normalt forestiller os, at »vi skylder os selv vores tilværelse«, og at vi 'lever evigt', kan undgå tilintetgørelsen (døden). Løgstrup går så langt at sige, at »vi aldrig nogensinde kan få ombragt grundindbildningerne, dertil er de for sejlivede«. Man må stille det spørgsmål, hvorledes det egentlig lykkedes Løgstrup at gennemskue dem?

I forbindelse med afslutningen af sin Metafysik kastede Løgstrup sig ud i mere traditionelle dogmatiske spekulationer, hvor Jesus-figuren fortøner sig i en uforståelig kristologisk begrebsgymnastik. Her nøjes Løgstrup ikke med en forståelse af 'gudsriget' som de suveræne livsytringer, men taler nu også om 'et gudsrige', som Gud opretter ved afslutningen af historieforløbet. Det siges at være noget, som eksisterer i 'Guds evighed', som han vil tilvejebringe efter vores død. Han indrømmer, »at tanken om en kosmisk vending er i strid med alle erfaringer«. Løgstrup bliver her spekulativ-metafysisk, hvor han taler om et evigt rige uden for tid og rum, hvor der sker »en genrejsning af alt hvad der uretfærdigt er lidt for på jorden«. Her falder Løgstrup i den fælde som, mange kristne før er blevet fanget i, at skitsere en spekulativ harmonitilstand efter døden som kompensation for uretfærdighederne her i livet. Man kan forstå Løgstrup således, at det 'guds rige', der eksisterer før døden, skal vi egentlig ikke interessere os for. »Det er allerede sat i værk«, men kan aldrig komme til

fuld udfoldelse på grund af menneskets indbyggede splittethed. Derimod kan vi knytte et håb til 'et gudsriget' efter døden, der giver oprejsning for alt det uretfærdige i denne verden. Løgstrup giver selv udtryk for, at han med sin skabelsesfilosofi gør op med en 'pilgrimsmytisk kristendomsopfattelse': At dette liv kun har betydning i forhold til et kommende evigt liv. For mig at se bliver han stadig hængende i denne meget traditionelle kristne forståelsesfigur.

En teolog (Svend Bjerg) har i en tolkning af Løgstrup sagt, at der bag hele hans tænkning lå et arvesynsdogme. Det er måske nøglen til forståelse af Løgstrups kjerkegaardske paradoksreligiositet og viser samtidig svagheden ved hans kristendomsopfattelse. Hos Jesus kan man ikke finde antydning af en forestilling om arvesynd som barriere for omvendelse. Han så og appellerede tværtimod hele tiden til menneskers 'gudebilledlighed', evne til tro og forvandling af sig selv. At Løgstrup synes så bundet af en 'arvesynsforestilling' må tilskrives den senere kristelige dogmatik fra Paulus over Augustin og til Luther.

Set i et lidt større perspektiv synes det, som om Løgstrup hele livet kæmpede med den samme problematik: Kampen mellem Kant og Jesus om opfattelsen af erkendelsen og livet. Det var hovedproblemet i disputatsen og var også et hovedproblem i Metafysikken. Skønt Jesus (næsten) får en plads i den menneskelige natur igennem de 'suveræne livsytringer', lykkedes det ikke at fortrænge Kant. Ham argumenteres der stadig ihærdigt imod, men hans bevidsthedsfilosofi bliver ejendommelig nok indirekte nærmest gjort til en del af den menneskelige natur igennem en naturligværelse af det, Løgstrup benævner som menneskets 'totalillusioner' eller 'grundindbilledninger'.

Imenneskenes historie har store omvæltningsprocesser altid været forbundet med ændring af menneskers religiøse opfattelser. Hvad betyder kristendommen i en sådan sammenhæng? Historisk skete omlægningen af landbruget i forrige århundrede i sammenhæng med en folkelig religiøs vækkelse. På samme vis var arbejderbevægelsens start udtryk for en politisk vækkelse, som havde stærke 'pseudo-religiøse' træk. I dag står vi overfor tilsvarende opgaver og udfordringer. De næste 50 år vil efter manges mening været præget af store og i dag helt uoverskuelige omvæltninger i forbindelse med forsøgene på at omstrukturere vores samfund til en økologisk bæredygtig produktionsmåde. Det kan i Danmark ikke ske uden en nedgang og ændring i materielt forbrug af en lang række produkter, som vi i dag synes er naturligt.

Overfor sådanne udfordringer er det centralt, hvilken mentalitet og livsstemning, det lykkes kollektivt at udvikle ud fra vores kristne kulturgrundlag. I Løgstrups teologi ligger væsentlige elementer til formulering af en egentlig øko-teologi. Samtidig synes han ejendommelig låst fast i et syn på menneskets indbyggede splittethed. De suveræne livsytringer optræder som ramme og grundlag for det hele, men nogen evolutionær forvandlerende kraft på og i den menneskelige natur synes de ikke rigtig at have i Løgstrups forestillingsverden. Er en tro på det ikke nødvendig set i forhold til de udfordringer, vi står overfor? Og strider Løgstrups statiske antropologi (som kan ses som indeholdende et nyformuleret arvesynsdogme) ikke med en antagelse om, at der med Jesus blev startet en ny etisk-social-politisk læreproces i menne-

skhedens historie for snart 2000 år siden, som nu må tage nye former?

Heroverfor forekommer humanisten Villy Sørensens Jesus-fortolkning mere livgivende og opløftende. Her antydes, at Jesus, samtidig med at han var en konkret historisk person (profet) med et konkret budskab til det jødiske folk, lagde grunden til en ny, mere universel socialpsykologisk livsforståelse, som er grundlaget for hele vores kultur. Af Jesu budskab blev der hurtigt skabt en kirke med et præsteskab og en lang række dogmer. Efter 300 år endte det med et 'ægteskab' med den romerske stat, hvorefter kirke og stat forvaltede den kollektive autoritet i samfundet. Luther står som en imponerende paradigmatisk figur i den historiske personliggørelses- og sekulariseringsproces i forhold til kirken. Men hans revolution blev hurtigt standset, og der blev lavet nye dogmer. Hvis sand kristendom er at komme til bevidsthed om 'guds riget' 'i' og 'mellem' os alle, som Jesus forkyndte, må denne reformations-, sekulariserings- og frigørelsesproces fortsætte i nye former af personlige/kollektive og politiske/økologiske bevidstgørelsesprocesser. Vi er stadig del i en skabelsesproces. Jesus var en genial mental og social-psykologisk frelser forud for sin tid, idet alle hans formaninger gik på, hvordan liv lykkes, og hvilke mekanismer, der destruerer det. Når mennesker kommer til bevidsthed om disse grundlæggende mekanismer, har de i stadig mindre omfang brug for ydre autoriteter (afguder) i form af kirke, stat, marked, videnskab og ideologier til at udstikke retningslinier for, hvad der er ondt og godt,

rigtig og forkert. Mennesket bliver personliggjort, individualiseret, i sammenhæng med, at det finder 'guds-riget' mellem mennesker og i forhold til naturen. Det er det kristne – man kunne kalde det 'naturligt', anarkistiske selvforvaltnings-evangelium – jeg læser ud af Jesus-figuren. Men det er en forståelsesform, som altid har været kontroversiel i de fleste kirke-samfund. Det er en sådan kristendomsopfattelse, man kan finde elementer af hos både Grundtvig og Kierkegaard, og Grønbech, men som det ikke rigtig lykkedes Løgstrup at udtrykke, fordi han blev fanget af traditionel luthersk kristendomsforståelse, hvor den kristologiske spekulation og begrebsmølle til sidst fik frit løb.

Der findes træk i Løgstrups tænkning, der peger på en meget fundamental kultur- og civilisationskritik i lighed med Vilhelm Grønbechs. Men han var ingen Kierkegaard, der helt anderledes radikalt satte hele sin eksistens og person ind i et kirke- og tidsopgør, eller en Grundtvig, der også satte sig op imod den herskende kirke og videnskab og igangsatte en social bevægelse.

I dag får mange et førstehåndskendskab til kristendommen igennem filosofien, og Løgstrups filosofi har for mange været 'øjenåbnende'. Hvis man vil forstå kristendommens 'kerne', kan man imidlertid også ved læsning af hans værker føle sig lammet af kjerkegaardske paradokser og forvirret af kristologiske begrebsmøller. Her åbner Villy Sørensens Jesus analyse helt anderledes op for forskellige fortolkninger og giver teksten en historisk kontekst.